

упущеної вигоди від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності. Затверджена наказом Міністерства економіки України та Фонду державного майна України 18. 10. 2022 р. № 3904/1223 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1522>

12. Оцінка збитків, завданих нерухомості під час війни. URL: <http://surl.li/tpheg>

1.8. Управлінсько-інституційне забезпечення змін в українському освітньому просторі: інноваційно-кластерна співпраця

Бітюк І.М.,

кандидат економічних наук, доцент

доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування,

Мильніченко С.М.,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування,

Черкаський державний технологічний університет,

Матвієнко О.Д.,

фінансовий директор ТОВ «Ємаркет Україна»

Український освітній простір, як і решта сфер життя країни, зазнала тяжких людських втрат та руйнувань в результаті повномасштабного вторгнення росії в лютому 2022 року. Також варто зазначити, що великий вплив мало вторгнення росії і у 2014 році та пандемія COVID-19. В липні 2014 року був прийнятий Закон України «Про вищу освіту», в якому затверджено, що «Закон встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для посилення співпраці державних органів, бізнесу із закладами вищої освіти на принципах автономії, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях» [1].

Згідно Закону необхідно створити систему внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості вищої освіти, яка буде базуватися на стандартах, що діють в країнах Європейського союзу. Проте, під час карантинних обмежень освітні заклади переформатувались на дистанційну форму навчання, адже першочергово потрібно було забезпечити захист населення та мінімізувати поширення хвороби. Враховуючи всі виклики: збройну агресію, що розпочалася в 2014 році, пандемію COVID-19 та повномасштабне вторгнення 2022 року, ситуація в українському освітньому просторі ще більше ускладнилася. Так, в 2014 році близько 20 закладів вищої освіти змушені були

евакуюватись з Автономної республіки Крим, частини території Луганської та Донецької областей, у зв'язку з незаконною окупацією цих територій [2].

Підвищення наукового інтересу до проблем в освітньому просторі зумовлена змінами в умовах війни. Адже, від початку повномасштабної війни 365 закладів освіти (школи, дошкільні заклади, дитячі будинки, професійно-технічні училища, університети) повністю зруйновано, а 3798 закладів було пошкоджено. Статистика за кількістю закладів ведеться на спеціальній платформі МОНу Savechools. На сайті наявна інтерактивна мапа, з зазначенням кількості повністю зруйнованих та пошкоджених освітніх закладів у кожному регіоні. Великі руйнування освітніх закладів зафіксовані в Харківській, Донецькій, Луганській, Запорізькій, Дніпропетровській, Миколаївській, Херсонській, Київській областях та м. Києві. Для прикладу, станом на березень 2024 року в Донецькій області зруйновано 174 заклади, 631 – пошкоджено. В Харківській області – зруйновано 51 заклад, 579 – пошкоджено [3].

Проте, Міносвіти повідомили, що станом на 25 січня 2024 року завершено відновлювальні роботи у 464 (12,04%) та відремонтовано 101 (2,62%) закладів освіти, що були пошкоджені внаслідок воєнних дій [4].

У 2022 році відмічається значне зростання кількості переміщених закладів – 131 заклад вищої освіти та фахової перед вищої освіти, де навчалось на той час 91 тис. студентів (6,7 % від загальної кількості студентів станом на 2022 рік) і працювало більше 11 тис. науково-педагогічного персоналу (Табл. 1).

Таблиця 1

Кількість переміщених закладів фахової передвищої та вищої освіти у 2022 році

Показники	Заклади вищої освіти	Заклади фахової перед вищої освіти
Кількість закладів, що переміщені	44	87
У тому числі:		
1. За формою власності		
Державні	27	63
Комунальні	0	19
Приватні	17	5
2. За рівнем самостійності		
Самостійні заклади	25	40
Філії інших закладів освіти	19	47
Загальна кількість викладачів, що працюють у переміщених закладах освіти, осіб	6,9	4,4
Загальна кількість студентів, що навчаються у переміщених закладах освіти, осіб	54,1	37

Міста, що прийняли найбільшу кількість переміщених закладів освіти	м. Запоріжжя — 7 ЗВО м. Дніпро — 6 ЗВО м. Київ — 6 ЗВО	м. Дніпро — 15 ЗФПО м. Запоріжжя — 15 ЗФПО м. Полтава — 11 ЗФПО
--	---	--

**Джерело: складено на основі [5, с. 54-59]*

За даними системи ЄДЕБО, в 2022 році близько 20 таких закладів освіти не проводили вступну компанію та не взяли на навчання жодного студента. Серед цих закладів були не великі філії та фахові коледжі, які з великою ймовірністю приєднуються до більш потужних університетів.

Також МОН наголошує, що з'явилась ще одна проблема – це міграція вчителів та науковців за кордон, у зв'язку з війною. У 2023 році було проведено комплексне аналітичне статистичне дослідження «Вища освіта в Україні: зміни через війну», за матеріалами Аналітичного центру «ОсвітАналітика» Київського університету імені Бориса Грінченка, де збиралися статистичні дані та проводились опитування респондентів (Табл. 2).

Таблиця 2

Аналітичні дані відтоку кадрів з України через вимушену міграцію студентів, учнів та освітян через війну, станом на березень 2023 року

Показник	Кількість
Студенти на учні, що вимушено мігрували	665 тис. (16 % від загальної кількості)
Освітняни, що вимушено мігрували	25 тис. (6 % від загальної кількості)
Кількість опитаних планують повернутися в Україну	87 %
Кількість іноземних студентів, що навчалися в Україні на 01.01.2022 року	84136 осіб
Кількість іноземних студентів, що навчалися в Україні на 01.03.2023 року	68712 осіб

**Джерело: складено на основі [8]*

Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець в своїх дослідженнях зазначають, що 14 грудня 2022 року Комітет міністрів Ради Європи схвалив План дій для України «Стійкість, відновлення та реконструкція» на 2023–2026 рр., який передбачає надання підтримки та сприяння, зокрема, в «посиленні спроможності органів управління освітою на національному, місцевому та інституційному рівнях для забезпечення участі та інклюзивної системи управління освітою, яка гарантує рівний доступ до якісної освіти для всіх», а також у «підтримці закладів вищої освіти у зміцненні відкритої та інклюзивної системи вищої освіти, здатної сприяти розвитку згуртованих і демократичних суспільств на місцевому рівні, включаючи також підтримку студентських

проектів та ініціатив, які сприяють лідерству та демократичній участі в публічному управлінні» [5, 7].

Досліджуючи сучасний стан освітнього простору, варто зазначити, що в Україні активно почала проходити реформа системи вищої освіти з метою наближення її до норм Європейського Союзу. 20 жовтня 2023 року Кабінет міністрів України затвердила проект закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу у вищій освіті». Основною метою проекту є розширення можливостей здобувачів вищої освіти у формуванні індивідуальних освітніх траєкторій та автономії закладів вищої освіти в розробленні та реалізації освітніх програм. Основні нововведення стосуються: термінів та вибору навчання; скасування заочної та вечірньої форми навчання; дисциплін вільного вибору; формування індивідуального навчального плану; фінансування навчання студентів. Даний законопроект повинен оптимізувати українську вищу освіту до європейських стандартів [8]. 21 листопада того ж року Верховна Рада постановила прийняти за основу проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу у вищій освіті» [9]. За прогнозами Міністерства освіти та науки України Закон може набрати чинності вже в наступному 2024-2025 навчальному році.

Щодо фінансування здобуття вищої освіти, то 5 січня 2024 року Кабінет Міністрів України погодив проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо фінансування здобуття вищої освіти та надання державної цільової підтримки її здобувачам», метою якого є розширення інструментів державного фінансування вищої освіти через розвиток принципу співфінансування оплати навчання з боку держави та фізичних (юридичних) осіб та підвищити ефективність використання держресурсів. В проекті запропоновано спів фінансування здобуття вищої освіти через державні гранти. Така оновлена модель фінансування дозволить покращити цільове використання державних коштів та підвищити гнучкість деяких державних грантів [10].

Варто, зазначити, що нові програми реформації також включають модернізацію мережі закладів вищої освіти та наукових установ. Метою «злиття» є оптимізація роботи вишів, залучення до них конкурсне та позабюджетне фінансування, посилення кадрового потенціалу, покращення дослідницької бази, підвищення рівня управління.

Пріоритетними цілями у реформуванні освіти є:

1. Суб'єктність, яка зосереджена на посилення наукового навантаження для викладачів, роботу викладачів-практиків та індивідуальні освітні траєкторії для студентів.

2. Доведення вищої освіти України до стандартів країн Європейського союзу.

3. Автономія закладів вищої освіти, що спрямована на самостійність, незалежність і відповідальність вищого навчального закладу у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації наукових досліджень, освітнього процесу, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності.

Враховуючи пріоритетні цілі, ключовими інтересами в форматі вже існуючих трансформацій освітнього простору є:

збереження наукового та інтелектуального, соціокультурного та інноваційного потенціалу нації;

збереження молоді та її бажання вчитися та працювати в Україні;

підтримка комунікацій та програм співпраці, що існували до злиття та модернізації закладів освіти;

припинення так званого «відтоку мізків», а саме міграції науковців закордон;

розвиток освітніх кластерів;

підвищення популярності українських ЗВО на європейському освітньому просторі, адже є присутнім негативний інформаційний потік щодо негараздів в системі освіти України [11, с. 16-24]

Дослідимо детальніше вплив розвитку освітніх кластерів на підтримку освітнього простору. Світовий досвід кластеризації показав, що кластеризація є чинником модернізації та розвитку економіки, активізації інвестиційно-інноваційної діяльності та підвищення конкурентоспроможності регіонів та країни в цілому. Кластер як інститут підтримки та розвитку освіти і бізнесу з'явився вперше в 90-ті роки ХХ століття в країнах Європи та США. У багатьох країнах відмічалася консолідація університетів в результаті організаційного злиття, що дозволяє економити адміністративні витрати і покращує показники національних систем освіти в міжнародних рейтингах.

Кластер являє собою організовану групу галузевих або міжгалузевих незалежних господарюючих суб'єктів, зокрема малих та середніх підприємств, організацій з дослідження та поширення знань (освітні заклади) та інших допоміжних установ, метою яких є підтримка та заохочення інновацій через обмін інфраструктурного потенціалу, обмін інформацією, знаннями, а також

ефективну участь у передачі знань та співпраці між компаніями та іншими організаціями кластера [12, с. 74-83]

Кластер – потужний об'єкт дослідження, що дозволяє сформувати повноцінну стратегію та підтримку розвитку регіону, підвищити конкурентоспроможність, прискорити процеси створення інноваційної продукції, підвищити рівень прибутку та зайнятості населення та підвищити продуктивність праці [13, с. 105-114].

Компанії-учасники можуть конкурувати один з одним, але водночас вони змушені вирішувати ряд схожих завдань, таких як навчання співробітників, доступ до тих партнерів, співпраця з науково-дослідними інститутами, недостатність ресурсів для досліджень і т.д. До співпраці в цих сферах у рамках кластерного угруповання вони зможуть подолати низку її обмежень та отримати значну конкурентну перевагу. Таким чином, це всебічне вигідне партнерство компаній, університетів та регіональних установ із низкою переваг для всіх його учасників. Позитивними моментами угруповання суб'єктів у кластер найчастіше є збільшення кількості інновацій, ініціювання створення нових компаній, покращення результатів суб'єктів-учасників, збільшення експорту, залучення нових привабливих інвестицій або підтримка дослідницької бази та розвитку регіону [14].

Кластери дозволяють компаніям-учасникам підвищити конкурентоспроможність і тим самим досягти більш високих показників ефективності, насамперед, за рахунок підвищення продуктивності за рахунок кращого доступу до спеціалізованих постачальників, технологій та інформації, вищого інноваційного потенціалу компаній, що співпрацюють, що обумовлено перетіканням знань усередині кластера, генерацією нові ідеї та посилення тиску на інновації та зростання кластерів.

Учасник кластера має більш простий шлях до продуктивності, отримуючи всередині кластера:

- економію на масштабі, можливість поділу витрат та інвестицій;
- доступ до спеціалізованих ресурсів та робочої сили;
- оптимізацію ланцюга поставок;
- залучення нових клієнтів та відкриття ринків;
- інтернаціоналізацію та збільшення експорту;
- підвищення іміджу компанії та покращення можливостей просування;
- доступ до інформації;
- підвищення інноваційного потенціалу;
- підтримку дослідної бази;
- пільги для освітніх та наукових установ.

Університети та дослідні інститути створюють стимули для інновацій, а кластер дозволяє передавати нові ідеї та знання бізнесу. Тісна співпраця університетів з компаніями кластера дозволяє краще дізнатися про потреби промисловості та дає університетам можливість реагувати на запити підприємців та адаптувати галузі навчання та плани, щоб випускники були краще підготовлені до практики.

Ще однією перевагою є більш концентрована діяльність у галузі досліджень та розробок, включаючи нові можливості для прикладних досліджень. Спільні дослідні проекти можуть стати новим джерелом фінансування дослідних інститутів та університетів, дозволяючи розвивати та вдосконалювати інфраструктуру.

Науковиця П'ятницька Г. зазначає, що країни, орієнтовані на покращення якості життя своїх громадян, зміцнення конкурентних позицій тощо, приділяють велику увагу проблемі розвитку свого науково-освітнього потенціалу, зокрема шляхом створення освітніх, наукових (або дослідницьких) і науково-освітніх кластерів [15, с. 191-207].

Кластерний підхід розвитку економіки країни є однією з головних передумов сучасної інноваційної економіки і має значні переваги для освітнього простору. До таких переваг варто віднести: покращення якості навчання та підготовки висококваліфікованих фахівців; використання нових методів навчання, що сприяють підвищенню мотивації; ефективне використання на практиці знань, отриманих в освітніх закладах; автоматизація навчального процесу.

Впровадження кластерного підходу в українській освіті забезпечує інноваційний розвиток навчальних закладів, підвищення конкурентоспроможності та мобільності суб'єктів освітнього процесу, організацію наукового співробітництва у сфері освіти, у науково-інноваційних проектах, організацію наукового співробітництва в галузі освіти, координацію спільної роботи в науково-інноваційних проектах, інтеграцію інтелектуальних ресурсів усіх учасників кластера. Така взаємодія сприяє створенню практико-орієнтованого освітнього середовища, підвищенню конкурентоспроможності всіх учасників кластера та дає можливість підвищити освітню компетентність кожного окремого учасника кластера.

Отже, підсумовуючи вище сказане, в умовах війни та кластерного підходу національний інтерес повинен базуватися на таких постулатах:

1. Підтримка військово-промислового комплексу та суміжних виробництв, науково-інноваційного та інформаційного забезпечення.

2. Залучення інвестицій та стимулювання науки, інновацій, інтелектуального потенціалу.

3. Формування європейської моделі інноваційно-кластерної економіки.

4. Реформування освіти згідно зі стандартами країн Європейського союзу.

5. Формування єдиного інформаційного простору професійного спілкування, поширення інновацій та освітніх технологій.

6. Формування та інституційне закріплення кластерних форм співпраці та обов'язковості інноваційної діяльності в освітніх установах.

7. Поширення інституцій інноваційно-кластерної моделі економіки.

Варто зазначити, що в Україні вже сформувалися передумови для створення освітніх кластерів різних типів, проте, потрібно розробити ефективні механізми кластерної взаємодії закладів освіти, держави та бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про вищу освіту». Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/T141556>

2. Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт / Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с.

3. Saveschools. Режим доступу: <https://saveschools.in.ua/>

4. Міносвіти назвало кількість відновлених освітніх закладів, які постраждали внаслідок агресії РФ. URL: <http://surl.li/trtap>

5. Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт / Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. К.: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. С. 54-59.

6. Council of Europe Action Plan for Ukraine “Resilience, Recovery and Reconstruction” 2023–2026. Adopted by the Committee of Ministers on 14 December 2022 at the 1452nd meeting of the Ministers’ Deputies. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680a96440.

7. Інформаційно-аналітичні матеріали: дослідження змін в освітньому просторі України в умовах війни (соціологічний вимір). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/735657/1/Presentation%20Edu%20&%20War%20last.pdf>

8. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу у вищій освіті». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GI10166A>

9. Постанова Верховної Ради України Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу у вищій освіті. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3483-20#Text>

10. Уряд погодив законопроект про зміни у фінансуванні здобуття вищої освіти з 2024 року. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/uryad-pogodiv-zakonoprojekt-pro-zmini-u-finansuvanni-zdobuttya-vishoyi-osviti-z-2024-roku>

11. *Принципи розвитку українського освітнього простору в умовах інформаційної економіки: креативні підходи та європейський досвід / Бітюк І. М., Фінагіна О. В., Матвієнко О. Д., Гудима Д. М. Збірник наукових праць ЧДТУ. Серія: Економічні науки / М-во освіти і науки України. Черкас. держ. технол. ун-т. Вип. 65. Черкаси: ЧДТУ, 2022. С. 16–24.*

12. *Панкова Л.І., Узбек Д.А., Гнеушева Н.В. Національні економічні інтереси розвитку регіональних кластерів. Актуальні проблеми економіки. 2020. №8 (230). С. 72-83.*

13. *Узбек Д. А., Гнеушева Н. В., Трояновський В. Є. Регіональні кластери: національні економічні інтереси та культура управління. Трансформація підходів в управлінні та маркетингу у постпандемічний період: монографія / під заг. ред. д.е.н., проф. Храпкіної В. В., к.е.н., доц. Пічик К. В. Київ: Інтерсервіс, 2022. С. 105–114.*

14. *Кластерні об'єднання: міжнародний досвід та українські реалії / М. Войнаренко, А. Береза // Економіст. - 2013. - № 10. - С. 27-30*

15. *П'ятницька Г. Науково-освітні кластери: відмітні характеристики та передумови розвитку. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2016. № 3. С. 191–207.*

1.9. Бізнес-освіта в умовах інформаційно-інноваційної економіки: перспективи кластероутворення та якості послуг

Фінагіна О.В.,

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування,
Черкаський державний технологічний університет*

Горохова Л.П.,

*директор Української асоціації з розвитку
менеджменту та бізнес-освіти,*

Шпильова В.О.,

*доктор економічних наук, професор,
Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»*

Сьогодні Україна стикається з низкою проблем оновлення, стрімкого реформування та модернізації системи освіти. Виклики що стоять перед нашим суспільством пов'язані із інноваційно-інтелектуальним прогресом та переходом до моделі інформаційної економіки в форматі європейського зразка. Але війна з РФ, безпрецедентне знищення людського та економічного потенціалу нашої країни потребує новітнього концептуального бачення змін системи освіти, науки.

Від початку повномасштабної війни російська федерація тероризує мирне населення України, порушуючи звичаї війни та мирні домовленості. Після повномасштабного вторгнення масштаби терору зросли, і головним об'єктом